

**Luděk Sýkora (ed.):
Rezidenční segregace.**

Univerzita Karlova +
Ministerstvo pro místní rozvoj
ČR, Praha 2010, 144 s.

Čtenářům, na které sousloví „rezidenční segregace“ působí příliš cize, lze doporučit, aby listování knihou začali u abstraktu uvedeného na zadní straně obálky. Čtenář časopisu *Lidé města* nemusí být automaticky dobrý latiník, ale se samotným pojmem si zřejmě poradí. Může pak svou představu jeho obsahu konfrontovat s tím, co o něm v tomto „přuvodci“ napsal tým kolem editora Luděka Sýkory z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Čtenář tohoto časopisu může také nezřídka patřit mezi zástupce veřejné správy, nevládních neziskových organizací či zaměstnance výzkumných institucí. Jinými slovy, patřit do okruhu těch, kterým má publikace podle editora představit klíčové otázky spojené se segregací a seznámit je s problémy, kterým by měla být věnována zvýšená pozornost.

Zkusme to vzít po pořádku. Zástupce veřejné správy se mimo jiné dozví, v lepším případě si připomene, že prevence segregace je úkolem všech nástrojů územního plánování (s. 63) a že tam, kde není po ruce regulační plán, sehrávají klíčovou roli stavební úřady (s. 66). Předchozí desítky stran publikace pro takového čtenáře mohou být hůře prostupné. Nebude se v nich nejspíše cítit jako doma. Do určité míry za to bude moci jazyk sám, odpovědnost je pak i na jazyku textu samotného. Segregace je stav i proces, znak i společenský problém, dočte se například. Segregace jako stav se definuje snáz, „představuje nerovnoměrné prostorové rozmístění

určité skupiny obyvatel, vyplývající z jejího nerovného postavení vůči jiné sociální skupině či zbytku společnosti, a vyznačující se její koncentrací do vybraných území...“ (s. 12). Horší je to se segregací jako procesem. Tam je možné oddělit dobrovolnou separaci od segregace jako nedobrovolného vyčlenění (s. 23-24), jednoznačnost se však vytrácí, když je (jako možnost) zmíněna i chtěná segregace (s. 25) či segregace jako do určité míry přirozený projev rezidenčních preferencí rozrůzněného obyvatelstva (s. 7).

Stručně řečeno, první polovina knížky – většinou z pera Luděka Sýkory – nabízí ne úplně snadné čtení, které by bylo možné nazvat kapitolkami o sociální stratifikaci. Dostává se tu ke slovu řada pojmů a souvislostí (sociální nerovnosti, horizontální rozdíly a vertikální nerovnosti, sociální vyloučení, soudržnost, underclass, ghetta, slumy, enklávy, citadely, gated communities, symbolické vyloučení atp.). Četné mezititulky nabízí místa nádechu při čtení. Místy se však dostavuje dojem, že tu či onu větu přece čtenář už jednou, dvakrát zahlédl v odstavci s jiným názvem. Neocitl se v bludišti? I zástupce veřejné správy najde v této části publikace ostrůvky, kde se možná nebude cítit komfortně, ale přece jako doma: „Míra podpory hypoték a dotací na výstavbu sociálního bydlení nebo způsoby přidělování obecních bytů jsou neopominutelnými faktory rezidenční diferenciace a mohou působit i ve směru segregace“ (s. 47). Dodejme, že jde o segregaci, která může být jak nezamýšleným důsledkem, tak politickou strategií, přičemž s oběma variantami se lze setkat v lokalitách vybraných pro případové studie zahrnuté do druhé části publikace. Na daném prostoru nelze jít do velkých podrobností,

ale i tak tyto ministudie podávají obraz plastičtější než často schematická podání daných lokalit, se kterými se lze příležitostně setkat v médiích. Za přínos publikace považují to, že přináší jak příklady segregace (někdy směřující až ke ghettu), tak separace v tzv. gated communities. Někdy jsou výmluvnější fotografie než samotný text, byť je místy znát, že nejde o práci profesionálů.

Zástupce neziskových organizací možná nepřekvapí, že na litvínovském sídlišti Janov je „přítomno i neobvyklé množství neziskových organizací“. Neobvyklé z jakého pohledu? V České republice existuje nemálo míst, kde si veřejná správa (tj. státní správa a/nebo samospráva) s nevládními neziskovými organizacemi nerozumí a kde mezi nimi dochází k neshodám či konfliktům. Ani tam, kde tomu tak není, však není vyhráno, neboť „pomoc ze strany obcí a neziskových organizací se však často setkává s nevolí místních obyvatel“ (s. 142).

Dostane-li se publikace do rukou badatelům jako třetí cílové skupině, mohou se při čtení také cítit nesví. Knížka neobsahuje odkazy a bibliografii, na které jsou zvyklí. Výjimkou je několik odkazů na internetové zdroje a jaksí „zapomenutý“ odkaz na studii Hofman a kol. (2005), o které se však čtenář více nedozví. Z čeho všeho autorský tým vycházel, bude se ptát zvláště u první části knihy. Šlo o publikace z jednoho zdroje, nebo širší paletu? Nakolik současná publikace vycházela nebo překračovala to, co shrnoval konferenční sborník *Prevence prostorové segregace* (2005)? V čem jsme se za těch pět let posunuli?

Čtenáři, ať už spadá do té či oné kategorie, by napomohlo, kdyby knížka obsahovala závěr, který by shrnul hlavní teze a propojil obecnější úvahy s případovými

studiemi. Nejen výzkumníka by také asi zajímalo, zda lze nějak exaktně určit míru, za kterou se již segregace stává problematickou. Nebo tu panuje zákon plíživosti? Dokud nevzplane konflikt, nedostane se problémům patřičné pozornosti. Lze snad přítomnost a četnost neziskových organizací považovat za přímo úměrnou sociálním problémům spojeným s rezidenční segregací? Existuje nějaká měřitelná hranice v případě dobrovolné separace, když i ona může mít své negativní důsledky?

Ač to není řečeno explicitně, v textu zaznívají spíše funkcionalistická východiska jako v případě oprávněnosti nerovného rozdělení blahobytu a moci (s. 12) či funkčnosti určité míry rezidenční diferenciací (s. 51). Text ale také zmiňuje třídní rozdělení (s. 14), přičemž je otázkou, je-li pojem tříd dnes všem srozumitelný. Pokud se rezidenční segregace a problémy s ní spojené dostanou do hledáčku médií, pak je řeč spíše o konfliktu, boji, nesnášenlivosti. Ve vyostřených případech ale jakoby se týkal jedné menšiny (segregovaných), proti níž vystupuje jiná menšina (např. tzv. pravicoví radikálové). Dokud sedí občan na pohovce, může si vybrat, zda fandit té, či oné straně, anebo policistům uprostřed. Když se však z divanu zvedne a spolu s jinými ukáže, že se nehodlá smířit s ghettoizací a rozdělováním společnosti méně či více viditelnými zdi, pak z toho zamotá hlavu policii (jako 9. dubna 2011 v Krupce) nebo médiím (jako v Brně 1. května 2011). Bylo by na čase, kdyby – parafrází slov Michala Illnera z výše zmíněného sborníku – veřejná politika začala omezovat sociální uzavřenost segregovaných prostředí, stimulovala kontakty lidí uvnitř a vně a usnadňovala a podněcovala mobilitu těch, kdo jsou připraveni integrovat se

do prostředí majoritní společnosti. Zatím pouze víme, že tu či onde začala působit agentura pro sociální začleňování.

Záleží na distribuci, ke komu až se dostane 4000 kusů publikace vydané s podporou MMR a MV ČR. Její jazyk ji místy činí méně přístupnou, než by bylo záhodno. Neodradí-li to však čtenáře a napomůže-li tento sborník alespoň trochu nabourat stereotypní představy o lidech na okrajích, za zdmi a závorami, pak nepochybně splnil svůj účel.

Dan Ryšavý

Rudolf R. Gräf:
Zigeunerpaläste. Die Architektur der Roma in Rumänien. Rumänische Akademie + Zentrum für Siebenbürgische Studien, Cluj-Napoca 2007, 153 s.

Autorem představované publikace je rumunský architekt Rudolf R. Gräf. Čtenář si ihned položí otázku, co přináší tato architektonická studie pro sociální vědu. Máme před sebou ten vzácný případ práce, kdy autor, ač původně vychází z naprosto rozdílné disciplíny, během terénního výzkumu přirozeně začne používat metody, které si obvykle nárokují právě sociální vědy. Cílem studie je zachytit svébytný typ architektury, který začali vytvářet rumunští „Romové“¹ po roce 1989. Autor si vyty-

čil jako předmět svého zkoumání architektonický styl, který nazývá cigánské paláce. Ač používá hromadné označení „Romové“, při bližším čtení lze zachytit, že ve většině popsaných vesnic pozoroval především skupinu Kalderašů, okrajově pak skupiny jiné (např. Ursari, Cositorari, Rudari, Curturari, Gabori nebo tzv. „hedvábní Cigáni“ v Temešváru a Resitě). Navíc z výše jmenovaných skupin se styl cigánských paláců týkal jen bohaté elity.

Kniha je členěna do tří částí. První část je zaměřena na obecný kontext vzniku architektury cigánských paláců, v níž Gräf popisuje základní rysy společností především kalderašských „Romů“, jejich pojetí rituální nečistoty, formování etnické identity, specifika sociální organizace. Zároveň nebylo možné vyhnout se i historicko-politickému kontextu života „Romů“ v Rumunsku. Druhá část je výstupem z autorovy výzkumné cesty po Rumunsku, na příkladu jednotlivých obcí se snaží zaznamenat na jednu stranu pravidelnosti, vyskytující se v estetice cigánských paláců, na druhou stranu pak regionální specifika, která se do této architektury promítla. Třetí část knihy pak představuje jakési zapojení předchozího empirického korpusu do společenskovevědních teorií.

Již na samém začátku výzkumu autor zjišťuje, že nevystačí jen s archivními materiály a fotodokumentací budov. Zcela organicky proto začal provádět terénní výzkum přesně podle antropologického střihu. Gräf při něm nahradil do té doby rozšířené pojetí této architektury coby paskvilu za nově

¹ Kolem označení „Rom“ by bylo samozřejmě možné vést diskuzi, autor sám v německém originále používá pro označení příslušné populace termíny *die Roma*, v samotném názvu a v kontextu architektury však používá termín *die Zigeunerarchitektur* nebo *die Zigeunerpaläste* (zde pře-

kládáno jako cigánské paláce). Populaci *die Roma* autor sice považuje za jednu homogenní skupinu, přesto však v konkrétních regionech rozlišuje mezi jednotlivými podskupinami.